

UDK 811.163.4*3'373.2

DOI: 10.33669/KJ2019-30-10

rad primljen: 3. 11. 2019.

rad prihvaćen: 21. 12. 2019.

IZVORNI NAUČNI RAD

NIHADA IBRIŠIMOVIĆ

Stručna saradnica, mr. sc.
Univerzitet u Sarajevu – Institut za jezik
Hasana Kikića 12, Sarajevo, BiH
nihada.ibrisimovic@izj.unsa.ba

AIDA KAHRIMAN-KRHAN

Profesor Bosanskog jezika
SC "Nedžad Ibrišimović" Ilijaš
Kakanjska 16, Ilijaš, BiH
aidakahriman80@gmail.com

GENERACIJSKI UTJECAJ NA LEKSIČKU STRATIFIKACIJU U RAZGOVORNOM BOSANSKOM JEZIKU

Sažetak: U radu se na temelju korpusnog uzorka formiranog teren-
skim istraživanjem tehnikom slobodnog intervjua analizira generacij-
ski utjecaj na leksičku stratifikaciju savremenog bosanskog jezika u
okviru razgovornog funkcionalnog stila. Uočeni dijastratički varijeteti
analizirani su kvalitativno-kvantitativnom metodom prema dijastra-
tičkim (žargonizmi), dijatopijskim (dijalektizmi) i dijahronijskim (arha-
izmi, neologizmi) kriterijima. Ustanovljena je frekventnost obilježene
leksike u skupini starije i skupini mlađe generacije, uočene sličnosti i
razlike na leksičkoj, ali i drugim jezičkim razinama, izvanjezički utjecaji
i mogući tokovi raslojenosti bosanske leksike s obzirom na dob.

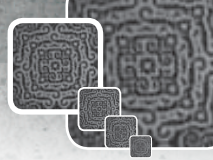
Ključne riječi: razgovorni bosanski jezik, leksička stratifikacija, genera-
cija, žargonizmi, dijalektizmi, arhaizmi, neologizmi, posuđenice

Uvod

O generacijskom jazu moguće je govoriti s različitih aspekata i u različitim društvenim kontekstima, a njegovoj razini, uz brojne sociokulturološke faktore, u savremeno doba uveliko doprinosi izloženost tehnološkim i informatičkim inovacijama, i u vezi s njima, i novi oblici društvene i jezičke komunikacije. U ovome radu, na temelju korpusnog uzorka formiranog terenskim istraživanjem tehnikom slobodnog intervjua, istražiti ćemo generacijski utjecaj na leksičku stratifikaciju u savremenom bosanskom jeziku u okvirima razgovornog funkcionalnog stila,¹ stepen različitosti tog utjecaja s aspekta dviju različitih generacijski definiranih grupa i izvanjezičke faktore koji tome doprinose. Primjenom kvantitativne analize, koju je u lingvistička istraživanja, izvanrednim rezultatima u proučavanju jezičkih varijacija, uveo američki sociolingvist Villiam Labov² sredinom prošloga stoljeća (Trask 2006), doći ćemo do statističkih podataka o frekventnosti upotrebe leksičkih jedinica čija je markiranost

¹ U radu se oslanjamo na funkcionalnu raslojenost na stilove i podstilove (Katnić-Bakaršić 2001) utemeljenu na učenjima Praške lingvističke škole. Ovakvom se tradicionalnom funkcionalnom raslojavanju, kojem se zamjera apstraktnost i statičnost, u savremenoj lingvistici suprotstavlja pragmatička podjela američkih pragmalingvista na domene, registre, žanrove i stilove, prilagođena jezičnoj dinamici. Kako je granica među navedenim slojevima jezičke upotrebe često nejasna i različito definirana, u radu ćemo se koristiti pojmom razgovornog stila u tradicionalnom značenju. S pragmalingvističkog aspekta, u ovome radu bismo ga mogli odrediti kao privatni diskurs realiziran na planu govora (Kovačević-Badurina 2001).

² Proučavanje jezičkih varijacija u velikim uzorcima kvantitativnim pristupom (engl. *quantitative approach*) zauzelo je značajno mjesto u savremenim lingvističkim istraživanjima zahvaljujući ponajviše američkom lingvisti i osnivaču moderne varijacionističke ili kvantitativne sociolingvistike Williamu Labovu (1927). Svojom magistarskom radnjom (1963) o govoru jednoga američkog otoka (Martha's Vineyard) primjenom statističkoga metoda Labov je ukazao na povezanost jezičkih promjena i nejezične stvarnosti. Primjerice, u ovoj je studiji na temelju statističke analize izgovora pojedinih glasova predvidio koji će srednjoškolci otići s otoka, a koji ostati. Uvjeren da je opravdanost jezičkih istraživanja u praktičnoj primjeni njihovih rezultata, napravivši iskorak od tradicionalne dijalektologije ka urbanoj, došao je do izvanrednih otkrića baveći se urbanom dijalektologijom i akustičkim mjerenjima glasovnih vrijednosti čija se primjena pokazala iznimno korisnom u obrazovnoj i forenzičkoj praksi (v. www.ling.upen.edu/~wlabov/). U korelaciji s istraživanjem prezentiranim u ovom radu poznata je Labovljeva "teorija o zlatnom dobu" (*Golden Age Theory*) [*Principles of Linguistic Change* (1994)], prema kojoj je svako starije stanje u jeziku zlatno u odnosu na novo koje donosi promjene, ilustrirajući to odnosom starije prema govoru mlađe generacije. Proučavanje jezičkih varijacija doprinosi razrješenju "Sosirovog paradoksa" (engl. *Saussurean paradox*) "o funkcioniranju jezika kao sistema unatoč neprekidnim mijenama (Trask : 322).

temeljena na porijeklu, tvorbenim, dijalekatskim i žargonskim specifičnostima i sudjelovanju skupine starije i skupine mlađe generacije u formiranju pojedinih stratuma. Kvalitativnom analizom pokušat ćemo objasniti rezultate dobijene statističkom analizom.

Teorijski okvir

Upravo s razvojem sociolingvističkih istraživanja raste i interes za proučavanje leksičkoga jezičkoga sloja, koji je zbog svoje otvorenosti i podložnosti mijenama dugo zauzimao mjesto na margini jezičkih istraživanja. Takva su istraživanja sve češća i u bosnistici, a zbog bliskosti prostora i predmeta proučavanja izdvojit ćemo *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik* (Halilović, Tanović, Šehović 2009), posebno dijelove “Leksika razgovornoga bosanskog jezika” Amele Šehović i “Sarajevski govor do kraja XX stoljeća” Senahida Halilovića, *Govor visočkih Muslimana: Akcenat i fonetika* (Valjevac 1983), *Govor zeničkih Muslimana starosjedilaca* (Arnaut 2017) te *Rječnik sarajevskog žargona* Narcisa Saračevića (2007).

U ovome radu analizirat ćemo razgovorni jezik kojim se ispitanici koriste u svakodnevnoj interakciji s obzirom na njegovu varijabilnost u vezi s pripadnošću dvjema generacijski determiniranim društvenim grupama. “Stratifikacija društva implicira stratifikaciju jezika” pa možemo kazati da se socijalna raslojenost, u svojoj svojoj kompleksnosti “preslikava u jeziku, pa odatle i slojevitost jezika i slojevitost identiteta” (Granić 2013: 150). “Socijalno raslojavanje jezika podrazumijeva istraživanje govornih uloga pojedinca, koje su direktno u vezi sa brojem njegovih socijalnih uloga. (...) Različite socijalne grupe također će se odlikovati različitim varijetetima jezika”, pa tako možemo govoriti o raslojavanju jezika s obzirom na spol, starost, obrazovanost, zanimanje i druge kriterije socijalne diferenciranosti. “Kada je riječ o starosnom raslojavanju jezika, onda se misli na to da u jednom trenutku u jednoj jezičnoj sredini postoji nekoliko generacija, čiji se jezik u nekim aspektima razlikuje.” (Katnić-Bakaršić 2001: 19–21) Vertikalnim jezičkim raslojavanjem uvjetovanim socijalnom slojevitošću nastaju sociolekti (uz horizontalnu raslojenost na

dijalekte i druge teritorijalno omeđene idiome). S obzirom na dijatopijske (prostorne), dijahronijske (vremenske), dijafazijske (situacionokontekstne ili funkcionalne) i dijastratičke (sociološke) kriterije, izdvajaju se i istoimeni jezički varijeteti, pa tako o sociolektima ili socijalnim dijalektima govorimo kao o dijastratičkim varijetetima.

Metodologija istraživanja

Propitivanje dijastratičkih varijeteta u ovome radu temelji se na korpusu sačinjenom terenskim istraživanjem provedenim u saradnji s učenicima trećeg razreda izborne grupe predmeta Bosanski jezik i književnost SC “Nedžad Ibrišimović” u Ilijašu i predmetnom profesoricom Aidom Kahriman-Krhan.³ Rad je metodološki ograničen na dvije generacije, determinirane vremenom rođenja kao materijalnim, i specifičnim i jedinstvenim načinom reagiranja na životne izazove, kao formalnim generacijskim elementom (Plačko 1972). Ispitanici su podijeljeni u dvije skupine čije su dobne odrednice 16/17 godina i iznad šezdeset godina.

Građa je prikupljena u periodu od marta do maja 2018. godine na području Ilijaša i okolice, među učenicima i njihovim srodnicima starije generacije metodom slobodnog intervjua. Sačinjeni su zvučni zapisi koji su potom transkribirani i akcentirani. Izdvojene su lekseme čija je markiranost oprimjerena dvjema karakterističnim rečenicama u kojima se različitim leksičkim sredstvima izražava isti sadržaj: *Parti je bio mrak. / Sijelo je bilo vam tako.* Izdvojimo li glagol, koji u ovom slučaju pripada općepotrebnoj, nemarkiranoj leksici, izbor ostalih leksičkih sredstava u navedenim rečenicama implicira generacijsku, sociološku, kulturološku i obrazovnu obilježenost. Iz tako sačinjenih, transkribiranih i akcentiranih paralelnih korpusa govora mlade i govora starije generacije izdvojeno je više

³ Učenici izborne grupe predmeta Bosanski jezik i književnost: Rijada Alić, Lejla Abdukić, Sedina Buljetović, Amina Dervišević, Nejra Durmić, Amar Fazlić, Amar Gurdić, Melis Kadrić, Azra Kazija, Azra Ljubijankić, Sanela Petinić, Amina Selmanović, Dženana Šehić, Melisa Lugavija, Midhat Mujčić, Rijad Šehić i Amina Udovčić. Na prikupljanju građe, sređivanju zvučnih zapisa, transkriptu i ekscerpciji leksičke građe radili su: Lejla Abdukić, Sedina Buljetović, Rijada Alić i Amar Fazlić.

od stotinu leksema koje su potom analizirane s aspekta vremenske (arhaizmi i neologizmi; posuđenice: odomaćene, tuđice, hibridi) i društvene raslojenosti (žargonizmi) (Zgusta, 1991). Lekseme su u korpusima predstavljene abecednim redom u kanonskom obliku, uz gramatički, semantički i stratifikacijski opis i uži jezički kontekst u kojem su zabilježene. Značenjska rješenja izdvojenih leksema pripadaju govornicima, individualna su, i nisu uvijek usklađena s ishodišnim značenjima i značenjskim vrijednostima koje se za iste lekseme navode u rječnicima korištenim u ovome radu. Budući da idiolekti svih ispitanika pripadaju istom, južnom poddijalektu istočnobosanskog / ijekavskošćakavskog dijelektu, kao teorijska podloga za ovaj segment istraživanja, uz ostale poznate radove o ovome dijalektu (Brozović 1966; Valjevac 1983), poslužit će nam sintetski rad “Sarajevski govor do kraja XX stoljeća” Senahida Halilovića (u: Halilović, Tanović, Šehović 2009).

Pretpostavka je da se svaki pojedinac rađa i razvija u zajednici specifičnog jezičkog identiteta s kojom se identificira, primajući u naslijeđe materinski jezik kao sredstvo jezičke komunikacije. Riječ je o organskom idiomu s kojim srastamo po rođenju u materinskom i porodičnom okrilju i temeljni je u našoj jezičkoj identifikaciji. S aspekta jezičkoga idioma i stila, to je upotrebna jezička forma koja je pojedincu najbliža i koja oblikuje njegov idiolekt do početka osnovnoškolskog obrazovanja, kada se idiolekt modificira i kultivira u smjeru normativnoga diskursa. To je ujedno i prva faza udaljavanja od kućnoga, porodičnog idioma. I dok su djeca izložena standardno-jezičkim utjecajima koje karakterizira tendencija jezičkoga ujednačavanja i ukidanja varijeteta unutar jedne govorne zajednice, pripadnici starije generacije u porodici ostaju izvan tog utjecaja, što je ujedno i prvi korak međugeneracijskog jezičkog udaljavanja unutar jedne porodice. U periodu adolescencije, slijedi druga, radikalnija faza idiolekatske transformacije kod mlađe generacije izazvane nizom generacijskih sociokulturnih fenomena, čime međugeneracijski jezički jaz unutar porodice kao istovrsne govorne zajednice postaje veći. Dok su jezički utjecaji na prvoj razini uglavnom spontani, određeni dijalekatskim i osobinama mjesnog govora, na drugoj

su razini planski, normativno determinirani, i na trećoj razini ti su utjecaji najnestabilniji, izloženi trendovskim mijenama. Upotreba jezičkih sredstava kao generacijskih markera i društvenih identifikatora proces jezičkih promjena unutar generacije mladih čini dinamičnijim, dok, s druge strane, taj proces u generaciji starijih govornika stagnira, ili se odvija veoma sporo. Tome neminovno doprinose i globalne promjene koje su u većini zemalja, pa i u Bosni i Hercegovini, engleski jezik nametnule kao drugi jezik, jezik informatike, tehnologije, znanosti, politike, ekonomije, kulturnih i subkulturnih trendova. Srednja, ili međugeneracija, kao prostor moguće konvergencije dvaju ispitivanih sociolekata, nije obuhvaćena ovim istraživanjem.

Istraživani korpus

U ovome dijelu, s podnaslovima Govor starije generacije i Govor mlađe generacije, abecednim redom donosimo markiranu leksiku po grupama, opisanu kanonski i stratifikacijski u skladu s ciljevima ovoga rada, uz navođenje užeg konteksta u kojem je riječ upotrijebljena. Markirane su lekseme akcentirane, kao i kontekstne rečenice u korpusu Govor starije generacije, radi mogućih dijalekatskih obilježja. Tamo gdje smo smatrali potrebnim, radi sagledavanja markiranih leksema u kontekstu njihove višeznačnosti i upotrebnih varijacija u bosanskome jeziku, za pojedine natuknice upućivali smo na odrednice koje se uz njih donose u drugim rječnicima ili radovima korištenim u ovome radu.

Govor starije generacije

ádet – m.; tur. < arap.; razg.; ekspr.;⁴ ‘običaj’; (U mòje vr’jéme ádeti su drugačijī bíli.)

afèrīm – uzv.; tur. < perz.; razg.; ekspr.;⁵ ‘svaka čast, bravo’; (*Afèrīm!*)

⁴ Imenica *adet* u Jahićevom rječniku označena je kao arhaizam (Jahić 2010: 56).

⁵ Granice među leksičkim slojevima difuzne su i često nejasne, zbog čega pri opisu istih leksema u različitim rječnicima nailazimo na različite lingvostilističke odrednice. Leksema *afèrim*, npr., u Jahićevom rječniku označena je razg. etnol. (Jahić 2010: 58), a odrednicu *razg. ekspr.* nalazimo u *Leksici orijetalnog porijekla...* (Šehović – Haverić 2017: 110). Slično je s kolokvijalizmima i žargonizmima te nekim riječima orijentalnog porijekla koje su posljednjih desetljeća u bosanskome jeziku revitalizirane, a čija je upotreba ograničena na stariju generaciju.

àvlija – ž.; tur.; razg.; ekspr.; ‘bašta, dvorište’; (Iziđi mălo u *àvliju*, vđi što je fđno.)

badàva – pril.; tur. < perz.; razg.; ‘uzalud’; (*Badàva se*, đijete, trđđš.)

bàhnut – svrš.; razg.; ‘pojaviti se iznenada’; (*Bàhnō si mi sđnōc ù kuću*, pristràvio me svù!)

basàmak– m.; tur.; reg.; ‘stepenice’; (Polàhko niz *basàmake!*)

begènisat – dvovidni; tur.; razg.; ekspr.; ‘svidjeti’; (Ma vđđm jà da si tđ tōg mōmka *begènisàla.*)

bèzbeli⁶ – pril.; tur.; razg.; ekspr.; ‘vjerovatno’; (Vđđje ti sđnōc ònōg tvōg, *bèzbeli* mu je ònō đèvōjka s njđm.)

bđlmez – m.; tur.; razg.; pejor.; ‘neznalica, neko ko je neotesan’; (Ja jèst ònāj tvōj *bđlmez*, Àllāhu drāgi!)

bōšča⁷ – ž.; tur.; reg.; ‘stolnjak’; (Stàvi *bōšču* da se mōže jèst.)

cđvare – ž.; pl. tantum; ital.; reg.; ‘tačke, kolica’; (Povúci tē *cđvare* i hàj’ ‘vāmo!)

ćèjf – m.; ar., tur. < ar.; razg.; ekspr.; ‘uživanje, neki prohtjev’; (Đèđēr mi donèsi kàhvu da pōpijēm, ùzeo me *ćèjf.*)

đèđēr – čest.; razg.; ‘de’; (*Đèđēr* mi donèsi kàhvu da pōpijēm, ùzeo me *ćèjf.*)

degènek – m.; tur.; razg.; ekspr.; ‘batine’; (Đòbíceš tđ *degènek* čđm kùci dōđèš.)

drólja – ž.; reg.; ‘ponjava, starinska prostirka’; (Ūprlj’ō si bōlan *drólju*, a nēkōj sam jē dān òprala!)

dùvār – m.; perz.; arh.; ‘zid’; (Òkačidēr vōvū sđiku nà *dùvār.*)

đòzluci – m.; pl. t.; tur.; arh.; ‘naočale’; (Đòdāj mi, Bōga ti, tē *đòzluke.*)

⁶ I *bezbèli* (Šehović 2009: 206), kod Škaljića *bèzbeli* i *bezbèli* (1979: 140).

⁷ Iako se u dijalektološkoj literaturi potiranje razlike između afrikatskih parova u korist *ć* i *đ* navodi kao izrazita karakteristika govora ovoga kraja (v. npr. Valjevac 1983, Halilović 2009), u zabilježenom korpusu u ovome radu razlika u izgovoru afrikata je sasvim jasna.

đutùrum – prid.; tur., reg.; ekspr.; ‘onemoćao, star’; (*Đutùrum sam ti jā.*)⁸

đèvōjka – ž.; reg.; ‘djevojka’; (Vidje ti sìnōc ònōg tvōg, bèzbeli mu je ònō *đèvōjka* s nĵīm.)

izĵjetit – nesvrš.; ar.; (< ezĵjetiti); reg.; ‘uznemiravati, sekirati’; (Grehōta ti je da me *izĵjetīš.*)

ĳć (> ĳđi) – nesvrš.; (< ĳci > ĳdi) (Òstavi tū *hlōptu* i *ĳđi* kùci!)

fājda – ž.; tur. < ar.; razg.; ekspr.; ‘korist’; (Ma nēma ti nèkē *fājde* òtogār.)

hanùma – ž.; tur.; razg.; ekspr.; fam.; ‘žena, supruga’; (Što ti je liĵēpa *hanùma.*)

hēfta – ž.; tur. < perz., razg.; ekspr.; ‘sedmica’; (Òvē *hēfte* vāljā mi kod dōktora òtĳć.)⁹

hlōpta – ž.; reg.; ‘lopta’; (Òstavi tū *hlōptu* i *ĳđi* kùci!)

jāzuk – m.; tur.; reg.; ‘šteta’; (Pōjedi tō, *jāzuk* je bācit.)

kanāfa – ž.; tur. < ar.;¹⁰ reg.; ‘konopac’; (Ĳno prikinulo *kanāfu!*)

kùmpjēr – m.; reg.; ‘krompir’; (Ĳzvadi *kumpjēre* ĳz peći.)

kùvet – m.; tur. < ar.; razg.; ekspr.; ‘snaga’; (Dē zamāndali vrāta, nēmam *kūveta* da ūstanēm.)

lēden – m.; tur.;¹¹ reg.; ‘lavor’; (Donēsī mi *lēden* vòdē da *hāljine* opèrem.)

mešćinī – zamjeničko-glagolska skraćunica od ‘meni se čini’; reg.; (*Mešćinī* da će kiša.)

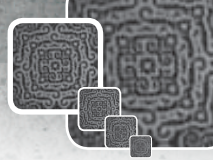
nēkōj – zam.; reg.; ‘neki’; (Ųprlj’ō si bōlan drólju, a *nēkōj* sam jē dān òprala!)

⁸ Moguće je i preneseno pejorativno značenje ‘nesposobna i troma osoba’. V. npr. Jahić 2010: 191.

⁹ Naglašavanje *otĳć*

¹⁰ U njem. *Kanevas*, fr. *canevas*, vjerovatno iz lat. *cannapis, cannabis*: ‘konoplja’. Riječ je u bosanski jezik došla iz turskoga (< ar.) sa značenjem ‘uzica od konoplje’ (Škaljić 1979: 391).

¹¹ Riječ je u bosanski jezik došla preko turskoga, izvorno je grčkoga porijekla, a u turski je ušla preko perzijskoga (Škaljić 1979: 432).

nímet – m.; tur. < ar.; razg.; ekspr.; meton.; ‘hrana’;¹² (Ne vâljà *nímet bàcat*’.)

nòčas – pril.; razg.; ‘večeras’; (Hàj’ bóna dóđi *nòčas* kòd mene na sijélo, svàšta ti mòràm rìjet.)¹³

obatálit – svrš.; tur. *Battal* < arap.; razg.; ‘pokvariti’; (Jesi l’ ùspio ì tō *obatálit*?)

òtogār – prijedložno-zamjenična izvedenica ‘od toga’; reg.; (Ma nêma ti nèkē fájde *òtogār*.)

òsaborit – svrš.; tur. < ar.; razg.; ekspr.; ‘strpiti se’; (*Òsaburi* mǎlo, poláhko.)

òtāj – zam.; reg.; ‘taj’; (Sídì s *òtōg* tòčka, ùpahćeš.)

òtāle – pril.; reg.; ‘odatle’; (Ūstani, bóna, *òtāle*!)

òturit – svrš.; tur., arh.; ‘sjesti’; (*Òturi* nà tū šcèmliju.)

pèndžer – m.; tur. < perz.; razg.; ekspr.; ‘prozor’; (Zàli cvìjeće ispod *pèndžera*, osúšìće se.)

pè’sinav – prid., tur. < perz.; reg.; (< peksinav ‘prljav’; (Što mi je *pèsinav* òvāj ćilim, vâljà ga òprat.)

plàh – prid.; razg.; ekspr.; ‘fin’; (Bàš si mi *plàha*!)

pohítit – svrš.; razg.; ‘požuriti’; (*Pohíti*, zakàsnićeš!)

polúver – m.; engl. *pullover*; reg.; ‘džemper’; (Sìklet mi òđ ovōg *polúvera*.)

pristrávit – (koga, se) svrš.; reg.; ‘prepasti’; (Bàhnō si mi sìnōć ù kuću, *pristrávio* me svù!)

promuhàbetit – svrš.; tur.; razg.; ekspr.; ‘porazgovarati, ispričati se s nekim’; (Dóđi, bóna, da mǎlo *promuhàbetīmo*.)

¹² Osnovno je značenje riječi ‘hljeb, kruh’, koristi se i u prenesenom ‘Božija blagodat’ (Jahić 214: 372; Šehović, Haverić 2017: 211).

¹³ Rečenica je formalno i sadržajno bliska dijelu parafraziranog dijaloga “iz komšiluka” koji bilježi Midhat Ridanović u vezi s *narativnim dativom*: *Haj’ bona, dođi mi na kafu. Imam ti svašta pričat’*. (Ridanović 2009: 103 u: *Bošnjački pogledi na odnose između bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika*).

rìjet – svrš.; reg.; ‘reći’; (Hàj, bóna, dóđi nòčas kòd mene na sijélo, svàšta ti môram rìjet.)

sijélo – sr.; razg; ekspr.; ‘druženje’; (Hàj, bóna, dóđi nòčas kòd mene na *sijélo*, svàšta ti môrām rìjet.)

sòfra – ž.; tur. < arap.; razg.; ekspr.; ‘jelo’;¹⁴ (Pòstavljena je *sòfra*, ne vâljà da stòjī, dóđi jèdi.)

s̀rklet – m.; tur. < arap.; razg.; ekspr.; ‘nelagoda’; (*S̀rklet* mi òd ovòg polúvera.)

š̀cèmlija – ž.; tur. *iskemle* < lat. *scamnum*; reg.; etnol.; ‘mala, niska stolica’; (Òturi nà tū š̀cèmliju.)

š̀cèr – ž.; reg.; ‘kći’; (Hàjde, š̀cèri mòja, rádi, vâljà ti ù tuđu kùcu dòc.)

š̀pòret – m.; njem. *Sparherd*; razg.; ‘peć’; (Spržila sam se o š̀pòret i jòš me bòli.)

tòčak – m.; (< kotač); reg.; meton.; ‘bicikl’; (Sídī s òtòg tòčka, ùpahéeš.)

tùj – pril.; reg.; ‘tu’; (Sjèdi *tùj* i nè mrdāj!)

ùnīci – svrš.; reg.; ‘ući’; (*Unīdi* se prīsvúci, vàs si se oznòjio, sīne.)

vàkat – m.; tur. < arap.; razg; ekspr.; ‘vrijeme’; ‘doba’; (Ū mōj *vàkat* nīje bílo tàko.)

vàs – prid.; reg.; zast.; ‘sav’; (*Unīdi* se prīsvúci, vàs si se oznòjio, sine.)

vèrānda – ž.; ital., njem. *Veranda* < port. *varanda*; razg.; ‘dio kuće, hodnik’; (U *vèrāndi* su ti cipele.)

zabremedēt – pril.; reg.; ‘interesantno’; (Bàš bi mi bílo *zabremedēt* da òdēm jòj posjèdit.)

zamàndalit – svrš.; tur. *mandal*; reg.; zatvoriti; (Dè *zamàndali* vràta, nēmam kùveta da ùstanēm.)

¹⁴ Tumačenje riječi je individualno. Osnovno je značenje riječi ‘trpeza, sinija’ (Škaljić 1979: 568).

Govor mlađe generacije

áfter – m.; engl.; skraćeno od *after party*; žarg.; neol.; ‘druženje poslije nekog događaja’; (Hòćeš večeras na *áfter* pòslije kòncerta?)

aviõn – m.; fr. < lat.; žarg.; metaf.; ‘zgodna djevojka ili žena’ (Bàš je *aviõn*!)

bàjk – m.; engl. *bike*; žarg.; ‘bicikl’; neol.; (Pokvário mi se *bàjk*, ne mògu s vãma.)

baljèzgati¹⁵ – nesvrš.; razg.; pejor.; ‘pričati bezveze, uprazno, lupati gluposti’; (Ne *baljèzgāj* bèzvezē, provàljujēš se.)

báriti – nesvrš.; žarg; ‘zavoditi’; (Hòćemo l’ izác’ štà *bárit*?)

bùrāz – m.; tur. < perz.; žarg; hip. od *burázer*; ‘brat, prijatelj’; (Đēsi, *bùrāz* mòj!)

bràtko – m.; žarg.; hip. od *brät*; (*Bràtkō*, ‘ájmo na kãfu pòslije škòlē?)

címerica – ž.; njem.; razg.; žarg.; ‘kolegica, neko s kim dijelite (studentski) dom, sobu’; (Žívīm u stãnu s *címericōm*.)

kūl – prid. indekl.; engl. *cool*; žarg.; neol.; ‘izgleda dobro, moderno’; (Vĩdiõ sam bàš *kūl* mājicu jùčēr.)

dējt – m.; engl. *date*; žarg.; neol.; ‘sastanak, izlaz s momkom / djevojkom’; (Pòzv’õ sam jē na *dējt*, pa ćemo vĩdjet’.)

dràma – ž.; (u službi pril.); grč.; žarg; neol.; ‘urnebesno dobro’;¹⁶ (Sĩnõć je u grãdu bílo *dràma*!)

dùks – m.; engl.; žarg.; pom.; ‘dukserica’; (Vĩdiõ sam dõbar *dùks*, al’ prěskūp, ništa òd njeg’.)

đīr – m.; ital. *giro*; žarg.; ‘krug’; *bàcit’ đīr* – prošetati; (Hājmo *bàcit’ jēdan đīr*.)

¹⁵ Naglašavanje *baljèzgati* u: Šehović 2009: 206.

¹⁶ Tumačenje individualno, o osnovnom i prenesenim značenjima pogledati Jahić 2010: 128.

fàca – ž.; ital. *faccia*; žarg.; meton.; ‘neko popularan u društvu, prihvaćen’; (Ako misliš da si *fàca*, nìsi.)

fàkat – pril.; lat. *factum*; razg.; ‘stvarno’; (*Fàkat* si prètjeràla.)

fàks – m.; njem. < lat. *facultas*; žarg.; ‘fakultet’; (Òdo’ nà *faks*.)

fàzōn – m.; fr. *facon*; razg.; žarg.; ‘fol, trik’; (Ma *fàzōn* je ù tome što nìje poštèno, al’ èto.)

fèrmati – koga, što; ital. *fermare*; žarg.; ‘poštovati’; ‘pridavati pažnju’; (Ne *fèrmā* te nì dvā pōstō, ‘kani ga se.)

frà’er – m.; njem. *Freier*; žarg.; pej.; ‘osoba, kicoš, uobraženko’;¹⁷ (Ma *frà’er* tōl’ko làžē, nìšta mu nìsam vjèrov’ō!)

frájka – ž.; žarg.; neol.; pej.; (< frajer, v. *frà’er*); ‘djevojka’; (Da vidiš *frájke* kōl’ko se sìnōć *zàdājē* ùz pjesmu.)

frènd – m.; engl. *friend*; žarg.; neol.; ‘drug, prijatelj’; (Òn je mēni nàjboljī *frènd*.)

fríz – m.; fr. *friseur*; žarg.; ‘frizura’; (Dòbar ti je *fríz*!)

fúрати – (što); nesvrš.; njem. *Fuhre*: ‘voznja’; žarg.; neol.; ‘ignorisati’; (Štō me *fūrāš* tōl’kō?)

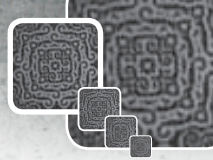
hàos – m.; (u službi pril.); lat. *chaos* < grč.; žarg.; ‘puno, jako’; (Film je bìo *hàos* dòbar.)

hàver – m.; hebr.; žarg.; ‘drug’; (Òn mi je prāvī *hàver*, známo se od malèna.)

isfúрати – svrš.; (iz- + v. *furati*); žarg.; neol.; ‘ne biti više zanimljivo kao što je bilo’; ‘izaći iz mode’; (*Isfúrale* su mi òvè pàtike.)

komíрати – (se) svrš.; grč. *coma* ‘duboki san’; žarg.; neol.; ‘oduzeti se, zaspati’; (Bāš ću se *komírat*’ kad kùći dōdēm.)

¹⁷ “(...) *frajer* (< *Freier*) u njemačkom izvorno značio, ljubavnik, neoženjen muškarac (Kluge 2002: 314), danas ima značenje ‘mušterije’ u javnim kućama. U bhs-u se pak razvilo značenje koje uglavnom nema pejorativnu konotaciju: ‘zgodan momak, partner’, ali i naivčina.” (Memic: 2009). V. i Memic 2014: 99–100.

kòntati – nesvrš.; ital. *contare* < *conto* ‘račun’; žarg.; ‘razumjeti, shvatati’; (Nìje mòglo drugàčijē, kòntāš?)

kòntati – (se) nesvrš.; ital. *contare* < *conto* ‘račun’; žarg.; ‘ašikovati, sviđati se jedno drugom’; (Jèsi vīdjela ònō dvòje što hódajū, gàrant se kòntajū.)

mòb – m.; skr. < *mobitel* < *mobilni telefon*; lat. *mobilis* ‘pokretan’; žarg.; neol.; ‘mobitel’; (Zvònī ti mòb, dē se jāvī.)

múljati – (što) nesvrš.; žarg.; pejor.; ‘lagati’; (Nèmōj mi múljat, znām te.)

nagrabúsiti – svrš.; na- + njem. *Graben*; ‘jarak, jama’; razg.; iron.; ‘upasti u nevolju’; (*Nagrabúsio* sam ako me òna vīdī.)

nīde vèzē – pril.; žarg.; ‘bezveze, loše’; (*Nīde vèzē* kàko se pònijēla prema mēni!)

òfiran – pril.; (< *ofirati se*) njem. *aufführen*; ‘sramotan, kompromitirajući’;¹⁸ žarg.; neol.; ‘neugodno’; (Ma ne mògu, òfirno mi bā.)

prējāk – pril.; žarg.; ‘jako dobar, odličan’; (*Sùper* smo se pròveli, bìlo je prējāko.)

réga – pril.; žarg.; neol.; ‘uredu’; (Kad tàkō hòćeš, hāj’ réga.)

stārī – m.; žarg.; ‘otac’; (*Stārī* mi nè dā večeras nīgdje, hāj’ nalēti ako mòžeš.)

sùper – pril.; žarg.; ‘odlično, izvrsno’; (*Sùper* smo se pròveli, bìlo je prējāko.)

skòckati – (se) svrš.; žarg.; ‘srediti se’; (Bāš si se skòckala večeras, dīvna si.)

šmìnka – prid. indekl.; njem. *Schminke*; žarg.; neol.; ‘interesantno, predobro’;¹⁹ (Kúpila sam bāš šmìnka kòšulju.)

¹⁸ V. Memić 2014: 179.

¹⁹ Stand. *šmìnka*, individualno tumačenje, drugo značenje v. Šehović 2009: 249; ‘uglađenost, profinjenost’ u Memić 2014: 222.

šmèker – m.; njem. *Schmecker*;²⁰ žarg.; neol.; ‘osoba s dobrim ukusom, koja voli lijepe stvari’; ‘prihvaćen u društvu djevojaka’;²¹ (Kòji je òn *šmèker*, svè pàdnū na njègovu pričū!)

špìca – prid. indekl.; njem. *Spitz / Spitze*; žarg.; neol.; ‘dobro, zanimljive, vrh’;²² (Kàko su ti *špìca* tē pàntole!)

šûpljā – prid. odr.; žarg.; neol.; pej.; ‘prazna priča’; ‘bezazlene laži koje neko koristi da bi bio zanimljiviji’; (Nèmōj mi tē *šûpljē*, živòta ti!)

tèkma – ž.; žarg.; ‘utakmica’; (Mögō si večeras kòd mene da glèdāmo *tèkmu*?)

trèba – ž.; žarg.; ‘djevojka’; (Jōj da vīdīš *trébē* kàko se òbūkla!)

tòp – pril. (< prid. indekl.); engl. *top*; žarg.; neol.; ‘najbolji’; (Ìzglèdāš prèdobro. *Tòp* si!)

ufúрати – (se); svrš.; (u + v. *furati*); žarg.; pej.; neol.; ‘uzdići se, umisliti’; (Jèsi se tī *ufúr’ō* ù zadnjē vrījeme!)

upicániti – (se); svrš.; žarg.; ‘srediti’; (Jèst se *upicánio* za matúru!)

vřh – pril.; žarg.; neol.; ‘najbolji’; (Bílo je *vřh* na kòncertu.)

zadávati – (se); nesvrš.; žarg.; neol.; ‘previše se unositi u nešto’;²³ (Da vīdīš *frájke* kòl’ko se sīnōc *zādājē* ùz pjesmu.)

žènskā – ž.; žarg.; pejor.; ‘djevojka’; (*Žènskā* je tàkvū glúpost izválila!)

²⁰ Up. *šmèk* i *šmèkati* u Memić 2014: 222.

²¹ Drugo značenje v. Šehović 2009: 249.

²² *Špìca* i *špìca*, druga značenja v. Šehović 2009: 249; Memić 2014: 231.

²³ Up. *zàdati* Šehović 2009: 257.

Rezultati istraživanja

Leksičko-semantički korpus na kojem se temelji analiza čine sljedeće lekseme:

Imenice: (st. gen.)²⁴ ádet, àvlija, basàmak, bilmez, bòšča, cìvare, cêjf, degènek, drólja, dùvār, đòzluci, đutùrum, đèvōjka, fàjda, hanùma, hèfta, hlöpta, jàzuk, kanáfa, kùmpjēr, kùvet, lèđen, nímet, pèndžēr, polúver, sījelo, sōfra, sīklet, šcèmlija, šcêr, špòret, tòcak, vākat, vèrānda; (ml. gen.) áfter, aviōn, bàjk, bürāz, brātko, címerica, dèjt, dùks, đīr, fāca, fāks, fāzōn, frā'er, frājka, frènd, frīz, hàver, mòb, stārī, šmèker, šūpljā, tèkma, tréba, žènskā (34 : 24) (58)

Glagoli: (st. gen.) bàhnuti, begènisati, izijetiti, iđi (< ići), obatáliti, òsauriti, òturiti, pohítiti, pristráviti, promuhàbetiti, rījeti, ùnīci, zamāndaliti; (ml. gen.) baljèzgati, báriti, fèrmati, fúراتi, isfúراتi, komíراتi, kòntati, kòntati, múljati, nagrabusíti, skòckati, ufúراتi, upicániti, zadávati; (13 : 14) (27)

Pridjevi: (st. gen.) pè'sinav, plāh, vās; (ml. gen.) kûl, šmīnka, špīca;²⁵ (3 : 3) (6)

Zamjenice: (st. gen.) nêkōj, òtā; (2 : 0) (2)

Prilozi: (st. gen.) badàva, bèzbeli, nòcas, òtāle, tāj, zabremèdēt; (ml. gen.) drāma, fākat, hàos, nìđe vèzē, òfirno, prèjāko, réga, sùper, vřh; (6 : 9) (15)

Uzvici: (st. gen.) afèrīm; (1 : 0) (1)

Čestice: (st. gen.) dèdēr; (1 : 0) (1)

Prijedložno-zamjenička izvedenica: (st. gen.) òtogār; (1 : 0) (1)

²⁴ U radu ćemo se koristiti skraćenicama st. gen. (starija generacija) i ml. gen. (mlada generacija).

²⁵ Primjećujemo da su svi pridjevi u govoru mlađe generacije indeklinabilni.

Posuđenice

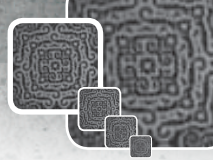
Među navedenim riječima mnogo je posuđenica, riječi koje su tokom jezičke historije u određenim okolnostima u bosanski jezik ušle iz drugih jezika, ali koje i danas, s obzirom na stalnost i otvorenost tog procesa, kao neologizmi postaju dijelom bosanskoga leksika. Posuđivanje, ili leksički transfer,²⁶ jedan je od načina, ili influsivnih procesa popunjavanja leksičkoga fonda jednoga jezika koji se ostvaruje historijski, prostorno i kulturološki uvjetovanim jezičkim dodirima (Šipka 2006). Status posuđenih riječi u jeziku primaocu uvjetovan je njihovom opravdanošću, iako je katkada teško razlučiti funkcionalne od modernih (Meschers i Shaw 2003) ili potrebne od nepotrebnih (Haugen 1953; Hope 1971; González 2002). U savremenim sociolingvističkim raspravama u ovom kontekstu posebno mjesto zauzima pitanje upliva anglizama, koji se u govoru mlađe generacije prepoznaje kao društveni identifikacijski kod.²⁷ Međutim, na dijahronijskoj vertikali bosanskoga jezika ostali su utisnuti tragovi brojnih drugih međujezičkih kontakata. Tako se, prema influsivnim tokovima, u istraživanom korpusu izdvajaju:

Orijentalizmi:²⁸ (st. gen.) ádet, afèrīm, àvlija, badàva, basàmak, begènisat, bèzbeli, bìlmez, bòšča, čèjf, degènek, dùvār, đòzluci, đutùrum, iz'jetit, fājda, hanùma, hèfta, jàzuk, kùvet, lèđen, nímet, obatálit, òsaburit, òturit, pèndžēr, pè'sinav, promuhàbetit, sòfra, sřklet, šcèmlija, vàkat, zamàndalit; (ml. gen.) bürāz (33 : 1) (34)

²⁶ Sintagme *leksički transfer* i *transferna riječ* u savremenim kontaktološkim radovima sve češće se koriste umjesto uobičajenih *posuđivanje* i *posuđenica* (v. npr. Memić 2014). U ovome radu iz praktičnih razloga koristit ćemo se jednorječnim odrednicama.

²⁷ Neprikosnoveni status engleskoga jezika na globalnoj razini u najrazličitijim segmentima ljudskoga djelovanja doprinosi njegovome utjecaju na većinu jezika u svijetu, pa tako anglizmi ne dolaze samo s novim realijama koje valja imenovati jeziku primaocu već bivaju i birani ekvivalent s obilježjem "prestiznog jezičnog koda" (Drljača Margić 2011). Na leksičkoj su razini anglizmi najtransparentniji, ali su već dobro odomaćeni i u sintaksi (red riječi, pasivne konstrukcije i sl.) pa i pravopisu (npr. u sintaksički neprilagođenom imenu prestižnog sarajevskog filmskog festivala Sarajevo Film Festival, uz brojne druge primjere). Učenici koji su sudjelovali u ovome istraživanju potvrdili su praksu da vlastite misli nerijetko spontano prvo formiraju na engleskom, a onda prevode na maternji.

²⁸ Sve riječi koje su preko turskoga ušle u bosanski jezik, bilo da su izvorno turskoga, arapskoga ili perzijskog porijekla, kako je navedeno u korpusu.

Germanizmi: (st. gen.) špòret; (ml. gen.) címerica, fàks, frà'er, fúrat, isfúrat, nagrabusit, òfirno, šm̀nka, šm̀eker, šp̀ica, ufúrat (1 : 11) (12)

Anglizmi: (st. gen.) polúver; (ml. gen.) áfter, bãjk, kûl, dèjt, dùks, frènd (1 : 6) (7)

Romanizmi: (ital.) (st. gen.) cívare, vèrānda; (ml. gen.) đír, fàca, fèrmati, kòntati, kòntati; (2 : 5) (7); (fr.) (ml. gen.) aviõn, fàzõn, fríz (0 : 3) (3); Ukupno (2 : 8) (10)

Dijastratički, dijahronijski i dijatopijski kriterij

Prema društvenom, vremenskom i teritorijalnom kriteriju, u korpusu obilježene leksike koja pripada razgovornom stilu skupini mlađe i skupini starije generacije, moguće je izdvojiti žargonizme, arhaizme i neologizme te dijalektizme.

Žargonizmi

Žargon²⁹ kao “neformalni i pretežno govorni varijetet nekog jezika koji suži za identifikaciju i komunikaciju unutar određene grupe – po profesiji, socijalnom statusu, uzrastu i slično – čije članove povezuje zajednički interes ili način života, a koja uz to može biti i teritorijalno omeđena” (Bugarski 2003: 9), zauzima znatan dio analizirane leksike u skupini mlađe generacije. Unatoč svojoj nestalnosti i promjenljivosti, žargonizmi čine vjerovatno najupečatljiviji, a sasvim sigurno najživopisniji leksički stratum socijalne raslojenosti, zbog čega privlače i veliku pažnju istraživača.³⁰

U ovome radu u istraživanom korpusu izdvojili smo sljedeće žargonizme: (ml. gen.) áfter, aviõn (zgodna djevojka), bãjk, b́ariti, b̀urāz, brátko, címerica, kûl, dèjt, drāma, dùks, đír, fàca, fàks, fàzõn, fèrmati, frà'er, frájka, frènd, fríz, fúrat, hàos, hàver, isfúrat, komírati, kòntati,

²⁹ O terminološkim višestrukostima pogledati više u Šehović 2009: 143. U ovome radu koristit ćemo se, u domaćoj literaturi općeprihvaćenim, terminom žargon.

³⁰ Na tragu ovih dinamičnih jezičnih promjena u posljednjem desetljeću na širem prostoru pojavili su se *Rječnik hrvatskog žargona* (2001) Tomislava Sabljaka (uz *Rječnik šatrovačkog govora* iz 1981), potom *Beogradski frajerski rečnik* (2003) Petrita Imamija i *Rječnik sarajevskog žargona* (2003) Narcisa Saračevića.

kòntati (se), mòb, múljati, òfirno, prèjāko, réga, stārī, skòckati (se), šmīnka, šmèker, špīca, šūpljā, tèkma, tréba, tòp, ufúrati, upicānit, vřh, zadávat, žènskā (0 : 46) (46).

Vidimo da uočeni žargonizmi, različitih tematskih polja i tvorbenih obrazaca, identificirani isključivo u jednoj dobnoj skupini, svojom sadržinom i izrazom oslikavaju *modus vivendi* mlađe generacije i njihova interesovanja. Među njima tematski su najzastupljeniji oni za označavanje muške (brätko, bürāz, fāca, frā'er, frājko, frènd, hàver, stārī³¹, šmèker), ili pak ženske osobe (aviòn, címerica, frājka, tréba, žènskā). Tvorbeno su raznoliki, od posuđenica, uglavnom iz engleskog, s nultim stepenom transmorfemizacije (bājik, kúl, dèjt, frènd), afikslnih tvorenica (címerica, frājka, fúrati, isfúrati, komírati, òfirno, skòckati, ufúrati), skraćenica apokopom (bürāz, dùks, fāks, frīz, mòb), supstantiviziranih tvorbi (áfter, šūpljā), do onih nastalih neosemantizacijom (aviòn, bāriti, drāma, kòntati (se), prèjāko, šmīnka, vřh).

Arhaizmi

Arhaizmi su riječi čija se upotreba vezuje s jezičkom dijahronijom. Iako su u prošlosti bile uobičajene i frekventne, iz unutarjezičkih ili izvanjezičkih razloga, potisnute su iz upotrebe. U savremenom su jeziku njihovu funkciju označavanja izvanjezičkih realija preuzele nove, istoznačne riječi, te funkcioniraju kao formalni arhaizmi, uz značenjske arhaizme, čija je arhaičnost u sadržaju, a ne u izrazu (Šehović 2009). Zbog nepostojanja izvanjezičkih realija koje su označavale, takve su riječi postale dijelom pasivnog leksika i nazivaju se historizmima. Neke su, pak, revitalizirane i njihova je upotreba standardizirana u savremenom bosanskom jeziku, i nose obilježje ekspresivnosti. Normativno, takve su riječi oživljenice, iako njihova upotreba u razgovornom stilu nikada nije bila u potpunosti potisnuta. Za riječi čija je frekventnost dominantna u jezičkoj dijahroniji u odnosu na sinhroniju, u kojoj je njihova upotreba stilski obilježena, u upotrebi je i naziv zastarjele riječi (Zgusta 1991: 172). U ispitivanom korpusu u ovome radu kao takve prepoznajemo sljedeće lekseme: (st. gen.) ádet,

³¹ Žargonizam bi se mogao u širem kontekstu izdvojiti u podgrupu familijarnih odnosa.

afērīm, àvlija, basàmak, begènisat, bèzbeli, bilmez, bòšča, civare, ćèjġ, degènek, drólja, dùvār, đòzluci, đutùrum, izijetit, fàjda, hàljine (odjeća), hanùma, hèfta, jàzuk, kanáfa, kùvet, lèđen, òsaburit, òturit, pèndžēr, pè'sinav, plàh, promuhàbetit, sījelo, sòfra, šcèmlija, tòčak, vàkat, vàs (sav), zabremèdēt, zamàndalit (38 : 0) (38).

Neologizmi

Neologizam je “jezična novotvorevina, novo iskovana i još ne općenito prihvaćena riječ ili izraz; kovanje i upotreba starih riječi u novom značenju; riječ, izraz, konstrukcija koja je nedavno ušla u jezik” (Simenon 1969: 904–905) i bilo koja nova leksička jedinica čija se novina još osjeća (Zgusta 1991: 172), pod čim podrazumijevamo i posuđenice. Neologizmi, dakle, nastaju od domaćih riječi raznim tvorbenim procesima, u koje brojimo i neosemantizaciju, i stranih riječi, najčešće radi imenovanja realija za koje ne postoji naziv u domaćem jeziku, ali i drugih, kulturnih, subkulturnih, ekonomskih i političkih razloga. Globalna dominacija engleskoga jezika preslikava se na novi leksički sloj i u savremenom bosanskom jeziku, što primjećujemo i u našem korpusu, u kojem smo izdvojili sljedeće neologizme: (ml. gen.) áfter, bàjk, kùl, dèjt, dùks, frájka, frènd, fúrat, hàver, isfúrat, komírat (se), kòntat (se), mòb, òfirno, réga, šmìnka (pridjev), šmèker, špìca (pridjev), šùpljā (prazna priča), tréba, tòp (prilog), ufúрати, vřh (prilog), zadávati (se) (zaokupiti se) (0 : 24) (24).

Dijalektizmi

Dijalektizmi su lekseme koje pripadaju prostorno omeđenom govornom varijetetu, a koje se od standardiziranih leksema mogu razlikovati na fonetsko-fonološkom, morfološkom, tvorbenom, izraznom i značenjskom nivou s obzirom na jezički nivo na kojem odstupaju od standarda (Samardžija 1995: 58–59). Prepoznamo ih uglavnom u govoru starije generacije. Leksički su dijalektizmi najčešće teritorijalni ekvivalent formalnim arhaizmima s aspekta dijahronijskoga stratuma. Stoga ćemo u ovom dijelu izdvojiti dijalektizme koje od standarda odstupaju na drugim jezičkim razinama, a to su: (st. gen.) dèr, đèvòjka, hlòpta, iđi, kùmpjēr, mešćinī, nèkōj, òtāj, òtāle, òtōg, òtogār, prikinuti, pristráviti, riġet, šcèmlija, šcêr, tūj, unīci, vàs (sav, cijeli) (19 : 0) (19).

Tabelarni pregled rezultata istraživanja

Leks. sloj	St. gen.	Ml. gen.	Posude-nice	St. gen.	Ml. gen.
Žargonizmi	0	46	Orijentalizmi	33	1
Arhaizmi	38	0	Germanizmi	1	11
Neologizmi	0	24	Anglizmi	1	6
Dijalektizmi	19	0	Romanizmi	2	8

Ostala zapažanja

U analiziranim leksemama, ali i užim kontekstima iz kojih su ekscerpirane analizirane lekseme, nameću se neka zapažanja koja pripadaju drugim jezičkim razinama, prije svega fonetsko-fonološkoj i morfološkoj, koje slijede diferencijalnu liniju dvaju sociolekata potvrđujući njihovu dijastratičnu divergentnost, ali u nekim segmentima svjedoče i njihovoj dijatopijskoj konvergenciji i stabilnoj dijalekatskoj utemeljenosti. Stoga ćemo ih, iako nisu primarno zadatak ovoga istraživanja, ali s druge strane doprinose sveobuhvatnijem rasvjetljavanju zadate teme, ukratko nabrojati:

- dosljedan krnji infinitiv u govoru starije i u govoru mlađe generacije (st. gen.: jěst', òtīć', bācit', bācat', rĭjet', obātālit', òprat', dōć'; ml. gen.: izāć', bārit', vĭdjet', bācit', komĭrat', mŭljat');
- redovne vokalske kontrakcije i u govoru starije i u govoru mlađe generacije, dosljedno provedena regresivna asimilacija (st. gen.: ũprlj'ō, bāhn'ō; ml. gen.: pōzv'ō, vjĕrov'ō, mōg'ō, ufŭr'ō);
- vokalske redukcije: u inicijalnoj (st. gen.: 'vāmo; ml. gen.: 'kāni), finalnoj (ml. gen.: āl', njĕg') i interpoziciji (st. gen.: vr'jĕme), (ml. gen.: kōl'ko, tōl'ko);

- redukcija sonanta *j*: u finalnoj (st. gen.: zàli') i interpoziciji (ml. gen.: frà'er):
- ostale redukcije (st. gen. i ml. gen.: hàj' < hajde; ml. gen.: pàntole < fr. pantalon; st. gen.: pè'sinav < peksinav)
- frikativ *h* starija generacija dosljedno čuva (bàhn'ō, poláhkko, grehòta, hēfta, háljine, kàhva, plàha, pohíti, promuhàbetīmo) s jednim primjerom sekundarnog *h* (hlòpta), a mlađa generacija pokazuje nestabilnost upotrebe u svim pozicijama ('àjmo uz hàjmo, kàfa, òdo')
- afrikate se dobro čuvaju u govoru starije generacije s izuzetkom mešćinī (đutùrum, đòzluke, đèvōjka, lèđen, ćilim, dōć), mlađa generacija je bez primjera;
- jekavsko jotovanje javlja se i u govoru starije i u govoru mlađe generacije (st. gen. đevojka; ml. gen. đe, uz gubljenje početnoga konsonanta)
- riječca za poticanje dè zastupljenija je u govoru starije generacije i to u raznim oblicima (dè, đēr, dèdēr), ali se javlja i u govoru mlađe generacije (dè);
- dosljedno prenošenje silaznih akcenata na proklitiku u govoru obiju generacija (st. gen.: nà duvār, ì tō, òd ovōg, nà tū, nè mrdāj, ù mōj; ml. gen.: nà faks, ù tome, nì dvā, ùz pjesmu, kòd mene, ù zadnjē)
- neke jezičke pojave isključivo su obilježje govora starije generacije: ikavizirani prefiks *pre-* (prìkin'ō, pristráviō), prisutni su i primjeri sekundarnoga *ě* (kùmpijer, rìjet), palataliziran okluziv *k* (ščèmlija), *ké* > *šč* (ščèri), jednorječni skraćeni oblici zamjениčkih, zamjениčko-glagolskih i prijedložno-zamjениčkih izraza (nèkōj < neki + koji; vōvū < evo + ovu; òtog < od + tog; òtogār < od + tog + ar; mešćinī < meni + se čini; tūj < tu je).³²

³² Prisustvo regionalnih varijeteta u dijalekatskoj slici Ilijaša i okolice prezentiranih u ovome radu opravdava ne samo specifičan položaj ilijaškog govora u dijalekatskom bh. kompleksu već i značajne demografske promjene koje su dijalekatske kontakte na ovom području posljednjih desetljeća znatno dinamizirale.

Zaključak

U radu smo, na leksičkoj razini, kao najvjernijem i najtransparentnijem ogledalu jezičkih varijabilnosti pa stoga i najpogodnijoj za ovo istraživanje, ukazali na jezičku raznolikost u komunikacijskoj praksi govornika jedne jezičke zajednice, izvanjezičke elemente utjecaja na tu raznolikost i moguće (ne)razumijevanje među govornicima iste jezičke zajednice, ali različite dobi, s obzirom na (ne)izloženost različitim jezičkim i izvanjezičkim utjecajima.

Analizom oglednog korpusa ustanovljeno je da se različit i autentičan doživljaj stvarnosti dviju generacija neposredno odražava na (dis)kontinuitet leksičkih kompetencija. Uočili smo razlike, ali i oprimjerali međugeneracijsku povezanost uzimajući u obzir upotrebnost statusa i neleksičkih jezičkih elemenata u govoru dviju skupina.

Na temelju kvalitativno-kvantitativne analize aloglotskih elemenata u zabilježenoj leksici u govoru starije generacije preovladavaju orijentalizmi sa 33 primjera, po dva su primjera germanizama i romanizama i jedan anglizam. U govoru mlađe generacije, iako je očekivana dominacija anglizama, prisustvo zapadnih aloglotskih elemenata prilično je ujednačeno i dominira u odnosu na orijentalnu leksiku, koja je u ispitivanom korpusu zastupljena samo s jednim primjerom. Od ostalih aloglotskih elemenata prisutni su germanizmi sa deset i anglizmi i romanizmi sa po osam primjera. Dakle, u skupini starije generacije 34 je orijentalizma u odnosu na pet posuđenica iz ostalih jezika, a u skupini mlađe generacije samo je jedan orijentalizam u odnosu na 25 germanizama, anglizama i romanizama.

Leksički su slojevi još izrazitije podijeljeni među dvjema skupinama. Žargonizmi i neologizmi isključivo su prisutni u govoru mlađe generacije, sa 46, odnosno 24 primjera, riječi arhaičnoga prizvuka i dijalektizmi isključivo u govoru starije generacije sa 38, odnosno 19 primjera.

Izraženu leksičku divergenciju dviju generacija donekle ublažava jezička ekonomija koja povezuje oba ispitivana korpusa sa sasvim uobičajenim, u nekim slučajevima i dosljednim, elizijama, kontrakcijama i redukcijama.

Ipak, iz zabilježenog korpusa starije generacije progovaraju pohranjeni dijahronijski jezički varijeteti, međujezički kontakti i utjecaji, nasuprot novogovoru mlađe generacije, koji svjedoči novim jezičkim utjecajima i mogućim leksičkim tendencijama u razvoju bosanskoga jezika. Ograničenost ispitivanog korpusa ne dozvoljava izvođenje općih zaključaka, ali bi u tu svrhu sasvim sigurno bilo veoma korisno ispitati govor srednje ili međugeneracije, u kojem se ostvaruje konvergencija ispitivanih sociolekata.

Literatura

- Arnaut, Muhamed (2017): “Govor zeničkih Muslimana starosjedilaca”, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik* 11, Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
- Brozović, Dalibor (1966): “O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta”, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 2, Zagreb, 119–208.
- Bugarški, Ranko (2003): *Žargon: lingvistička studija*, XX vek, Beograd.
- Dragičević, Rajna (2007): *Leksikologija srpskog jezika*, Zavod za udžbenike, Beograd.
- Drljača Margić, Branka (2011): “Leksički paralelizam: Je li opravdano govoriti o nepotrebnim posuđenicama...”, *FLUMINENSIA* 23/1, Rijeka, 53–66.
- Gračić, Jagoda (2013): “Vertikalna stratifikacija jezika i društva”, u: Žele, Andreja (ur.) *Družbena funkcionalnost jezika (vidiki, merila, opredelitve) / The Social Functionality of Language (Aspects, Criteria, Definitions)*, Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana, 149–155.
- Halilović, Senahid; Ismail Palić, Amela Šehović (2010): *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet, Sarajevo.
- Haugen, Einer (1953): *The Norwegian Language in America: A Study in Bilingual Behavior*, Vol. II, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

- Hope, Terry E. (1971): *Lexical Borrowing in the Romance Languages. A Critical Study of Italianisms in French and Gallicisms in Italian from 1100 to 1900*, Vol. I–II, Blackwell, Oxford.
- Jahić, Dževad (2010a): *Rječnik bosanskog jezika (A–Ć)*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine – Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2010b): *Rječnik bosanskog jezika (D–F)*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine – Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2011): *Rječnik bosanskog jezika (G–J)*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine – Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2012a): *Rječnik bosanskog jezika (K–Kor)*, Autor – Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2012b): *Rječnik bosanskog jezika (Kos–Lj)*, Autor – Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2014a): *Rječnik bosanskog jezika (M)*, Autor – Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo.
- Jahić, Dževad (2014b): *Rječnik bosanskog jezika (N–Nj)*, Autor – Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo.
- Katnić-Bakaršić, Marina (1999): *Lingvistička stilistika*, Open Society Institute, Budimpešta.
- Katnić-Bakaršić, Marina (2001): *Stilistika*, Ljiljan, Sarajevo.
- Kovačević, Marina, Badurina, Lada, (2001): *Raslojavanje jezične stvarnosti*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka.
- Kristal, Dejvid (1985): *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Drugo izdanje, Nolit, Beograd.
- Labov, William (1994): *Principles of Linguistic Change. Volume 1: Internal Factors*, Blackwel, Oxford UK – Cambridge USA.
- Melchers, Gunnel, Philip Shaw (2003): *World Englishes: An Introduction*, Arnold, London.

- Memić, Nedad (2009): “Leksički transfer iz austrijskog njemačkog u bosanski, hrvatski i srpski jezik”, u: Tošović, Branko, Wornisch, Arno (ur.), *Bošnjački pogledi na odnose između bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika*, Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Institut za jezik Sarajevo, Sarajevo.
- Memić, Nedad (2014): *Rječnik germanizama i austrijacizama u bosanskome jeziku*, Connectum, Sarajevo.
- Muhvić-Dimanovski, Vesna (2005): *Neologizmi. Problemi teorije i primjene*, Zavod za lingvistiku filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Plačko, Ljudevit (1972): “Problem generacija”, *Obnovljeni život: Časopis za filozofsku i religijsku znanost* 27/2, Filozofsko-teološki institut, Zagreb, 118–132.
- Riđanović, Midhat (2009): “O specifičnostima Bosanskog u odnosu na Srpski, Hrvatski i Crnogorski jezik”, u: Tošović, Branko, Wornisch, Arno (ur.), *Bošnjački pogledi na odnose između bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika*, Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Institut za jezik, Sarajevo.
- Rikard Simeon (1969): *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Rodríguez González, Félix (2002): “Spanish”, u: *English in Europe*, Oxford University Press, Oxford, 128–150.
- Samardžija, Marko (1995): *Leksikologija s poviješću hrvatskoga jezika u XX. stoljeću*, Školska knjiga, Zagreb.
- Saračević, Narcis (2003): *Rječnik sarajevskog žargona*, Vrijeme, Zenica.
- Šehović, Amela, Haverić, Đenita (2017): *Leksika orijentalnog porijekla u frazemama bosanskog jezika*, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
- Šehović, Amela (2009): “Leksika razgovornoga bosanskog jezika”, u: Halilović, Senahid, Tanović, Ilijas, Šehović, Amela: *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*, Slavistički komitet, Sarajevo, 181–190.

- Šipka, Danko (2006): *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*, Matica srpska, Novi Sad.
- Škaljić, Abdulah (1979): *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo.
- Tošović, Branko, Wornisch, Arno (ur.) (2009): *Bošnjački pogledi na odnose između bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika*, Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Institut za jezik, Sarajevo.
- Trask, Robert Lawrence (2005): *Temeljni lingvistički pojmovi*, Školska knjiga, Zagreb.
- Valjevac, Naila (1983): “Govor visočkih Muslimana: Akcenat i fonetika”, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik IV*, Sarajevo, 230–354.
- Valjevac, Naila (1999): “Ekstralingvistički faktori u jeziku”, u: *Simpozij o bosanskom jeziku*, Institut za jezik, Sarajevo.
- Valjevac, Naila (2001): “Uloga psihičkih činilaca u (pre)oblikovanju standardnojezičke norme”, u: *Jezik i demokratizacija*, Institut za jezik, Sarajevo, 225–248.
- Valjevac, Naila (2005): “Dijalekatska leksika”, u: *Jezik u Bosni i Hercegovini*, Institut za jezik u Sarajevu – Institut za istočnoevropske i orijentalne studije, Sarajevo – Oslo, 53–69.

GENERATION INFLUENCE ON LEXIC STRATIFICATION IN BOSNIAN SPEECH

Abstract: The paper uses a corpus sample of a field study formed by a free interview technique, analyzing the generational impact on lexical stratification of contemporary conversational Bosnian. The observed diastratic varieties were analyzed by quantitative-qualitative methods according to diastratic (jargonism), diatopic (dialectic) and diachronic (archaisms, neologisms) criteria. Frequency of marked vocabulary in older and younger generations was observed, similarities and differences were observed at the lexical or other linguistic levels, weighing of influence and possible streams of stratification of Bosnian lexis with respect to age.

Key words: lexical stratification, generation, jargon, dialectisms, archaisms, neologisms, borrowings, conversational Bosnian language.

Izjava autora o nepostojanju sukoba interesa i poštivanju općih etičkih kodeksa:

Autor potvrđuje da ne postoji nikakav stvarni ili mogući sukob interesa vezan za ovaj tekst te da je tekst napisan u skladu s etičkim kodeksima prema preporukama COPE (Comitee of Publishing Ethics).